

klart att man här inte kan dra några säkra slutsatser åt någondera hållet.

Beträffande arkeologiskt kontra historiskt material är det enligt min mening glädjande när de båda någon gång förefaller överensstämma med varandra, och så är fallet just med runstenarna och de skriftliga källor som omtalar skandinaver i andra länder. De senare ger också i detta fall ett tydligare svar på vad som var syftet med färderna än vad exempelvis de arkeologiska lämningarna i Ryssland kan göra. Dessa visar skandinavisk närvaro främst under perioderna före 1000-talet, och detta material kan säkert utgöra bas för flera intressanta avhandlingar. Men det ger enligt min mening inget entydigt svar på frågan om varför skandinaverna kom till landet under runstenstiden. När det gäller färderna till Byzans och andra östliga områden har de kända arkeologiska lämningarna där mycket litet att säga – till och med det byzantinska materialet är ju sorgligt knapphändigt på exempelvis Istanbuls arkeologiska museum. Jag tror därför inte att det hade varit fruktbart att i första hand utnyttja detta material, åtminstone inte med de frågor jag velat få svar på.

Slutligen ett förtydligande angående undersökningsmaterialet. Det antal utlandsfararstenar respektive referensstenar som legat till grund för avhandlingen är 161. I vissa fall omnämns dock fler än en utlandsfärd på runstenarna, varför antalet omnämnda färder uppgår till 164, något som vållat mig och troligen flera läsare visst huvudbråk.

Referenser

- Larsson, M. G. 1986. Ingvarstågets arkeologiska bakgrund. *Fornvännen* 81.
 —1987. *Hamnor, husbyar och ledung*. (University of Lund, Inst. of Archaeology, report series 29). Lund.
 —1988. Folkland och folkvapen. *Fornvännen* 83.
 —1990. *Runstenar och utlandsfärder. Aspekter på det senvikingatida samhället med utgångspunkt i de fasta fornlämningarna*. (Acta Archaeologica Lundensia. Series in 8°. Nr 18). Lund.
 Malmros, R. 1985. *Leding og Skjaldekvad. Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie*.
 Wessén, E. 1936. Inledning till *Södermanlands runinskrifter*. Stockholm.

Mats G. Larsson
 Mossby 12
 S-270 10 Skivarp

Replik till Svante Norr, "Om en text om en text ..."

Det förekommer att författare bemöter recensioner. Det är ovanligare att utomstående gör det. Svante Norr har dock gjort det i *Fornvännen* 1991, s. 103 ff., där han går i polemik mot min recension (Jakobsson 1990) av Frands Herschends *Gräv där de stod – om arkeologins kunskapsteori och metodiska normer* (Herschend 1988). Problemet med sådant polemiserande är att det då blir fråga om en recension av en recension. Det blir en fråga om att tolka hur recensenten tolkat boken.

Det är därför föga fruktbart att jag och Norr här munhugger om vad Herschend egentligen menar i sin bok. Norrs debattartikel är emellertid intressant eftersom våra olika uppfattningar om boken egentligen speglar olika syn på hur arkeologi bör bedrivas, och inte hur Herschends bok bör läsas.

Herschends *Gräv där de stod – om arkeologins*

kunskapsteori och metodiska normer avser att ge en översiktlig introduktion till några av de teoretiska problemen kring den arkeologiska kunskapsuppbyggnaden. Boken vänder sig till studenter och yrkesverksamma arkeologer som vill veta mer om teori.

Norrs kritik går huvudsakligen ut på att jag inte förstätt boken, vilket också är riktigt. Jag tycker att boken är svårläst och rörig, och detta är olyckligt eftersom den vänder sig just till studenter på grundnivå. Enligt Norr måste dock boken läsas mellan raderna. När man läser en bok måste man försöka förstå vad författaren menat och "dialektiskt söka relatera sin bild därav till sin egen uppfattning av den och det den talar om" (s. 103). Hade jag gjort det hade jag enligt Norr funnit att den visar hän mot hermeneutiken. Därmed skulle mycket av min kritik vara irrelevant.

Hermeneutik är förståelsens teori. För att förstå måste man ha vissa förkunskaper om ämnet, ju mer man lär sig desto mer kan man förstå. Men att vara hermeneutiker är inte detsamma som att vara okritiserbar, vilket man lätt får intryck av när man läser Norr. Den av mina invändningar som Norr mest kritiserar är kravet på explicit redovisade teoretiska ståndpunkter och till dem relevanta referenser.

Det kan, som Herschend också tar upp (1988, s. 17 ff.), vara svårt att alltid explicit redovisa sin för-förståelse. Mycket av den är omedveten och resultatet av att man socialiserats in i en större idétradition. Om man så vill kan man säga att man alltid ingår i ett paradigm, oavsett om man är medveten om det eller inte.

Nu kan man, som Norr med skärpa gör, hävda att paradigm och teoretisk utgångspunkt inte är samma sak. Man kan ha olika teoretiska ståndpunkter men dela samma paradigm. Därmed skulle kravet på redovisad teoretisk ståndpunkt vara irrelevant, enligt Norr. Emellertid kan man lika väl hävda att paradigm och teori faktiskt är samma sak. Båda innebär att ett perspektiv anläggs på världen, båda är världsåskådningar, båda är logiska system och båda är referensramar för ens tolkningar, om än att de båda inte är på samma abstraktionsnivå.

Paradigmet formar teorierna och teorierna formar paradigmet. Båda står i ett dialektiskt förhållande till varandra. Endast genom att explicit formulera och diskutera sina manifesterade teoretiska utgångspunkter kan man blottlägga och analysera de dolda, latent teoretiska utgångspunkter, dvs. paradigm, som arkeologisamhället delar.

Detta av mig efterlysta ärlighetskrav på explicit formulerade teoretiska utgångspunkter med därtill hörande referenser bemöts dock av Norr som "signatur-fetischism" och teori-snobberi (s. 104, 105). Här förstår jag inte vad Norr menar. Uppenbarligen har Norr försökt läsa mellan raderna och tillskrivit min recension åsikter som inte finns. På något annat sätt är det svårt att förklara varför Norr ironiskt kommenterar att: "Den som inte i teoretisk skrift refererar till de av den stockholmska

socialstyrelsen föreskrivna 6-8 teoretiska standardverken ..., den är asocial" (s. 104).

Med svårföljbar logik avfärdas kravet på referenser med att

En text refererar inte mindre där den saknar (litteratur)referenser än där den inte gör det, eftersom det ligger i textens natur att referera - till andra texter i en oändlig kedja. En text kan bäst karaktäriseras som Självrefererande ("själv" i psykologisk mening, psykets, personlighetens totalitet, medvetet och omedvetet), den refererar alltid till sin upphovsmans historia, som är uppbyggd av ett tillgodogörande av texter och därmed till dessa texter själva. (S. 104.)

Uppenbarligen speglar Norrs åsikter en väsensskillnad mellan mig och Norr i synen på vad teori är och vad teori nyttar till. Vad Norr i citatet ovan skriver, tror jag, är att varje forskare ingår i en övergripande idétradition. De begrepp och teorier han formulerar är egentligen aldrig annat än ett konglomerat av andras idéer. Så långt håller jag också med Norr. Men jag anser inte att detta, att man bär på ett latent och omedvetet tankegods, är ett argument *mot* att referera eller att konkretisera sina teoretiska utgångspunkter. Att forska är för mig att medvetandegöra och problematisera detta latent och omedvetna tankegods. Inte tvärtom. När man läser Norr får man intrycket att teori inte har med detta forskningsändamål att göra, utan snarare att teoretiserandet har ett egenvärde som man med Herschends ord kan gradera som: "en fallande skala av fattbarhet och samtidigt ökande teoretisk kvalitet" (Herschend 1990, s. 110).

Det torde vara denna skillnad i uppfattning av begreppet teori som ger Norr "känslan av att befinna sig i lustiga husets spegelsal" (s. 104) när jag anser att *Gräv där de stod - om arkeologins kunskapsteori och metodiska normer* är positivistisk. För mig kan teori och empiri inte skiljas. Även om man så sysslar med ren föremålsregistrering ingår man i en forskningstradition och är därigenom också ansvarig för den teoribildning som bär upp traditionen. Leif Gren uttryckte detta här i *Fornvännen* som: "Teori är uttalade fiktioner, och empiri är underförstådda fiktioner" (Gren 1990, s. 105). I allt vad man inom arkeologin företar sig har man, vare sig man är medveten om det

eller inte, fattat eller intagit en teoretisk ståndpunkt. Forskning är som sagt för mig att medvetandegöra. Av den enkla anledningen är därför kravet på att explicit redovisa och kritiskt granska sina teoretiska utgångspunkter så viktigt. Och även om detta naturligtvis är svårt måste det vara ett ideal.

Slutligen några ord om terminologifrågan som Norr också tar upp, om än inte från samma utgångspunkt som jag. Norr har minnsann slagit upp termen "induktion" i sitt filosofiska lexikon, som han skriver, och funnit att jag har fel när jag kritiserar Herschend för att begå vad man kallar "det induktiva felslutet" när han tror sig på induktiv väg kunna förutsäga resultatet av ett experiment som ännu inte genomförts. Jag vidhåller min uppfattning. Men den väsentliga frågan är inte huruvida termerna induktion och deduktion använts rätt eller fel, utan vilken relevans detta begreppspar har inom hermeneutiken. Vad

har man för nytta av ett demarkationskriterium när man söker kunskap genom förståelse och för-förståelse?

Referenser

- Gren, L., 1990. Vad är arkeologins mest grundläggande problem? *Fornvännen* 85, s. 101–105.
 Herschend, F., 1988. *Gräv där de stod – om arkeologins kunskapsteori och metodiska normer*, Uppsala.
 Herschend, F., 1990. Självklar dunkelhet. *Fornvännen* 85, s. 106–115.
 Jakobsson, M., 1990. Anmälan av "Gräv där de stod – om arkeologins kunskapsteori och metodiska normer" (Frands Herschend). *Fornvännen* 85, s. 143–144.
 Norr, S., 1991. Om en text om en text och om förståelse och kontext – kommentar till en recension och en debatt. *Fornvännen* 86, s. 103–106.

Mikael Jakobsson

Arkeologiska institutionen
 Stockholms universitet
 S-106 91 Stockholm

